

Sedmihradská správa

Sedmihradsko se stalo uherskou korunní zemí na počátku 11. století. Zemský správce se nazýval vojvodou a patřil k nejvyšším říšským úředníkům spolu se soudcem královského dvora palatinem.

Od 13. století se Sedmihradsko rozdělilo do třech správních skupin podle politických národů – Maďaři, Sékelové a Sasové. *Káždá z těchto skupin měla svého vlastního správce, královského úředníka. Nad územím maďarským vykonával vládu jménem královým vojvoda, nad územím sékelským župan čili hrabě sékelský a nad územím saským sibiňský hrabě.*¹ Vojvoda jim byl nadřízen pouze v otázkách královských financí a mincovnictví, v záležitostech vojenských a na společných sněmech.

Maďarské území se původně skládalo ze sedmi komitátů: bělehradského, hunyadského, kokelského, tordského, kološského, dobockého, solnockého. Později k nim patřilo ještě území nazývané partes adnexae. V čele komitátu působili dva vrchní župani, kteří byli dosazováni od vojvody. Pod nimi byli podžupani a stoliční soudci. Komitátnímu soudu předsedal vrchní župan nebo podžupan. Odvolání od tohoto soudu šlo k soudu vojvodovu, poté mohlo až ke královské kurii.

Sékelské území se původně skládalo ze sedmi stolic: udvarhelysské, šebešské, kézdské, orbóské, csické, gyergyóské, márošské. Sékelská správa byla založena na speciálních soukromoprávních a stavovských poměrech. V čele stoličné správy stál kapitán, vrchní soudce neboli královský soudce a zemský soudce. Od stoličného soudu šlo odvolání k národnímu shromáždění a později byl zřízen vyšší soud, nad kterým stál sékelský župan.

Sasové přicházeli do Sedmihradska od poloviny 12. století. Za jejich nejstarší kolonie jsou považována města Sibiň, Leschkirch a Schenk. Sasové měli právo volit si soudce a duchovního správce. Některé saské fary byly podřízeny přímo arcibiskupovy. Sibiňský hrabě, který byl královským úředníkem, si mohl sám ustanovit náměstka. Sibiňská provincie se skládala ze sedmi stolic: schässburská, mühlbašská, velkošenkská, repsská, reussmarktská, leškirchská, szászvárošská. Později byly připojeny dvě stolice německých obcí mediašská a šelkská. V čele jednotlivých stolic stáli královští soudci, nazývání také župani. Dále byl volen stoličný (zemský) soudce. Každý svobodný občan se směl účastnit na stoličné hromadě, která vyřizovala správní a soudní záležitosti. Odvolací instancí od tohoto soudu byl soud sedmi soudců.

Na vrcholu městské správy stál purkmistr a s konšely tvořil městský úřad. Stařešinové cechů a sousedstva vytvářeli obecní výbor, který volil magistrát. Na konci 15. století se vyskytuje volená obec, která byla širším sborem občanů. Obecní správu na vesnicích řídil obecní rychtář s

obecními radními.

*Souhrn všech stolic tvořil nadřazenou obec celkovou, universitu, jež se scházela na národních shromážděních, zvaných generálními kongregacemi, národními konfluxy aneb i universitou saského národa.*² Této kongregaci stál v čele sibiňský hrabě a od 17. století stáli v čele sibiňský purkmistr, který byl úředníkem politicko-hospodářským a sibiňský královský soudce, který zastával funkci soudní. V národním shromáždění byli dva poslanci z každé stolice. Saskému hraběti byly podřízeny úřady: kancelář, národní pokladna, komitiální revisorát.

Maďarské území tvořilo 3/5 Sedmihradska, území Sékelů 1/5 a saské území také 1/5. Tito sedmihradští stavové se scházeli na společných sněmech provinčních. Předsedal jim král, zvláštní komisař nebo vojvoda. Kvůli tureckému nebezpečí vytvořili unii. Potvrzením právní jednoty bylo zřízení společného soudního dvora, který se skládal ze stejného počtu členů tří národností. V polovině 16. století byly vydány základní společné zákony, uznán společný panovník, zřízena zemská rada (gubernium) a usneseno společné sněmování.

Zárukou pro rovnost zemských stavů bylo, že si každá národnost spravovala vnitřní záležitosti, každé sněmovní usnesení bylo potvrzeno pečeti všech tří národů, na sněmech měla každá národní kurie stejný počet hlasů. Zemský sněm odhlasoval zákony, které byly společné pro všechny tři národnosti. Z roku 1653 je to zákon *Approbatae Constitutiones* a z roku 1669 zákon *Compilatae Constitutiones*.

Z doby habsburské je základním zemským zákonem reskript Leopolda I. Diploma Leopoldinum z 4. prosince 1691, kterým byla potvrzena sedmihradská zemská ústava. V Sedmihradsku byl zachován režim *Unio trium nationum*, tedy vláda Maďarů, Sasů a Sékelů. *Sedmihradsko mělo být spravováno podle vlastních zákonů jako zvláštní provincie Uherského království.*³ Sedmihradsko mělo také společné zákony s Uhrami, jde o zákon *Corpus Iuris Hungarici* a *Tripartitum*, jehož znění vytvořil István Werböczy v roce 1514. Je to sbírka uherského zvykového práva, která prosazovala stejná práva pro všechny šlechtice. Byla vytvořena představa šlechtické republiky.

Každý národ měl ještě navíc své zvláštní výsady a statutová práva. Roku 1583 byla sepsána úřední právní sbírka pro sedmihradské Sasy: *Statuta jurium municipalium Saxonum in Transilvania*.

V Sedmihradsku se prosadila náboženská svoboda. V polovině 16. století přijali Sasové, Maďaři i Sékelové lutheránské vyznání a později i kalvínské a uniátské vyznání. Rumuni a Slované vyznávali pravoslavné náboženství, ale až Josef II. jim dal roku 1784 vlastního biskupa.

1 Ottův slovník naučný XXII., Rozkošný – Schloppe, Olomouc 2000, s. 766, Paseka/Argo

2 tamtéž, s. 768

Od roku 1540 se Sedmihradsko odtrhlo od habsburských zemí a mělo statut zvláštního knížectví, které si volilo vlastní panovníky. Kníže byl omezen zemskou tajnou radou. Členové knížecí rady dosáhli velkého vlivu a o vládu s knížetem se dělila především maďarská šlechta. Knížecí rada se skládala z 12 členů, z toho 11 bylo Maďarů a 1 saský hrabě. Sékelové roku 1562 ztratili na sněmu své svobody. Vedle zemské tajné rady byly ustanoveny stavovské sněmovní výbory.

V roce 1699 bylo Sedmihradsko definitivně připojeno k habsburské monarchii, ale pořád si zachovalo zvláštní postavení jako gubernium. Gubernium se skládalo ze zemského gubernátora, sedmihradského polního generála (tato funkce byla zrušena roku 1703), nejvyššího kancléře (tento úřad obsazen až roku 1742 jmenováním provinčního kancléře), thesauraria, prezidenta stavů a tajných radů. Roku 1695 byla ve Vídni zřízena sedmihradská dvorská kancelář jako nejvyšší zemský úřad.

Za Rákóczyho povstání se zemský sněm nescházel a byla ustanovena provizorní zemská vláda nazvaná deputací, která byla zřízena ze členů čtyř náboženských konfesí. Roku 1713 bylo gubernium obnoveno se sídlem v Sibini a skládalo se z gubernátora a 8 guberniálních radů. S guberniem byl spojen úřad vrchního zemského komisařství a královská sedmihradská provinční účtárna. Královská soudní tabule sloužila pro Maďary a Sékely jako odvolací soud. Skládala se ze dvou až tří protonotářů a dvanácti přísedících. Marie Terezie nařídila, aby tento soud zasedal stále. Kausálním soudem se stalo forum productionale, u kterého se měly prokazovat tituly.

Sedmihradský zemský sněm se za Habsburků skládal z královského gubernia, královské soudní tabule, z vrchních úředníků komitátů, distriktů a sékelských stolic, z regalistů a z poslanců.

Roku 1744 byly zrušeny všechny zákony o právu ke knížecí volbě a tak se knížecí titul stal dědičným. Sedmihradskou ústavu potvrzovali panovníci z habsbuského rodu tzv. assekuračními reskripty.

Za Josefa II. byla roku 1782 spojena sedmihradská dvorská kancelář s uherskou dvorskou kanceláří a uherskou komoru s guberniem, ale za Leopolda II. byly kanceláře opět rozděleny. *V květnu 1784 vyhlásil němčinu za jediný úřední a vyučovací jazyk v Uhrách i v Sedmihradsku.*⁴ To se ale nepodařilo uvést do praxe. Při sčítání lidu, kdy potřebovali zjistit počet potenciálních rekrutů pro armádu, bylo v Uhrách, Sedmihradsku a Chorvatsku 8,7 milionů obyvatel, z toho 5% tvořila šlechta.

2. listopadu 1765 bylo Sedmihradsko povýšeno Marii Terezií na velkoknížectví a tento statut si udrželo až do roku 1848. 15. května 1848 byla sepsána petice, kterou žádali Rumuni ústavu

3 Kontler, László: Dějiny Maďarska, Praha 2001, s. 166

4 tamtéž, s. 195

zaručující pro ně rovnoprávnost. Tato žádost nebyla vyslyšena a zákonem z roku 1848 byla vytvořena unie Sedmihradska s Uhrami. Ústavou ze 4. března 1849 bylo Sedmihradsko od Uher odděleno a stalo se rakouskou korunní zemí podřízenou rakouskému ministerstvu ve Vídni.

Říjnovým diplomem z roku 1860 byla obnovena sedmihradská ústava a Sedmihradsko získalo zpět autonomii. V roce 1863 byli Rumuni na sedmihradském sněmu zrovnoprávněni s ostatními národy. To platí jen do roku 1867, kdy byly všechny zákony přijaté v letech 1863 – 1864 zrušeny. Zákonem z roku 1868 pozbylo sedmihradské velkoknížectví všech privilegií a bylo opět spojeno s Uhrami. Země byla rozdělena na 15 komitátů.

Samuel von Brukenthal

Samuel von Brukenthal se narodil 26. července 1721 v Leschkirchu (rumunsky Nocrich) v Sedmihradsku. Leschkirch leží mezi Hermannstadem (rumunsky Sibiu) a Agnethelnem. Jeho praotec a otec zastávali funkci v královském soudním úřadu. Původně se rodina jmenovala Breknerovi. Jeho otec Michael dostal roku 1724 šlechtický predikát von Brukenthal za loajálnost panovníkovi při Rákocziho povstání. Jeho matka Susana pocházela z nižšího sedmihradského šlechtického rodu von Heydendorff.

Samuel von Brukenthal absolvoval gymnázium v Hermannstadtu v roce 1740 a poté vykonával v letech 1741 -1743 službu v kanceláři sedmihradského gubernia. Brukenthal začal studovat práva, správní a historické vědy, filozofii a teologii v Halle a později v Jeně, ale ani na jedné z univerzit nezískal akademický titul. Silně ho ovlivnily myšlenky německého a francouzského osvícenství. Zajímal se o dějiny Sedmihradska a archeologii. Začal sbírat knihy a umělecká díla.

V této době navázal několik důležitých kontaktů. Stal se členem magdeburgské zednářské lóže⁵“Zu den drei Weltkugeln”. 6. prosince 1743 založil v Halle studentskou zednářskou lóži “Zu den drei goldenen Schlüsseln”.⁶ Největší moc v sedmihradském osvícenství měli svobodní zednáři. Brukenthal byl za jeho horlivost potrestán Marií Terezií dočasným domácím vězením, ale i přesto se svobodné zednářství v Sedmihradsku uchytilo a to především mezi Sasy. V Hermannstadtu byla roku 1764 založena zednářská lóže “H.Andreas zu den drei Seeblättern”.⁷ Organizační rámec svobodných zednářů se změnil, když Josef II. v roce 1785 lóže sjednotil. Reformním patentem nechal jen lóži v Hermannstadtu, ale v lednu 1796 byla tato lóže rozpuštěna Františkem I.

5 <http://www.agnethler.de/sites/brukthal.html>

6 <http://de.wikipedia.org/wiki/Brukenthal>

7 Barta, Gabor a kol.: Kurze Geschichte Siebenbürgens, Budapest 1990, s. 427

V létě 1745 se Brukenthal vrátil po studiích zpět do Hermannstadtu a rozhodl se, že jeho smyslem života se stane služba saskému národu. Nastoupil do kanceláře sedmihradského gubernia, kde získal už dříve dvouletou praxi.

26. října 1745 se oženil se Sofií Katharinou, dcerou zemského starosty Daniela Kloknera von Klokner.

Od roku 1745 do roku 1753 vykonával Brukenthal poměrně bezvýznamnou správní funkci. Byl druhým, posléze prvním soudním zapisovatelem a od roku 1751 vicenotářem magistrátu v Hermannstadtu. V roce 1753 se mu nabídla příležitost odcestovat do Vídně a byl připuštěn k audienci u Marie Terezie. Saský národ usiloval o zřízení sekretariátu při guberniu, jeden pro Uhry a druhý pro Sékely. Brukenthal byl pověřen prosazením tohoto požadavku a byl úspěšný nejen v tomto úkolu, tzn. že byl úřad založen, ale také byl 18. ledna 1754 sám do tohoto úřadu dosazen.

Roku 1762 ustanovila Marie Terezie Brukenthala baronem. V roce 1765 byl správcem dvorní kanceláře, 1772 zemským kanzléřem.

Na podnět Samuela Brukenthala vznikl projekt protestantské zemské univerzity v Hermannstadtu, ke kterému dala Marie Terezie souhlas v roce 1765.⁸

V letech 1777 – 1787 jako jediný Sas zastával funkci sedmihradského gubernátora. Nejprve měl roční příjem 150 – 300 zlatých, ve funkci sekretáře gubernátora 2000 zlatých, jako zemský kancléř měl 7900 zlatých, jako prezident sedmihradské dvorské kanceláře 9900 zlatých a jako gubernátor 24 000 zlatých. Stal se blízkým přítelem Marie Terezie. Takovýto vztah nedokázal navázat s Josefem II., a poté co nastoupil na trůn, upadl Brukenthal v nemylost a byl donucen opustit úřad gubernátora. Dostal roční důchod 4000 zlatých.

Samuel von Brukenthal zemřel roku 1803 v Hermannstadtu.

V závěti Brukenthal odkázal značný majetek evangelickému gymnáziu v Hermannstadtu v podobě hodnotných uměleckých sbírek a vkusně vybrané knihovny. Odhad hodnoty jeho majetku po jeho smrti činil něco přes 1 milion zlatých, tento odhad nezahrnoval sbírku knih a uměleckých děl.

Brukenthal získal důležité prameny a příručky jako je Diderotova encyklopedie, Merianovy obrazy měst a Schedelova světová kronika.⁹ V důsledku sekularizace se do jeho sbírek dostaly též rukopisy a prvotisky z klášterního vlastnictví. Za celý svůj život shromáždil mnoho vzácných mědirytin, obrazových, minerálních a mincovních sbírek.

Jeho sbírka obrazů obsahuje 800 rytin a 1300 obrazů, z toho třetina je od vlámských málířů. Dále se zde nachází umělecká díla německých, rakouských, italských, španělských a

⁸ Lengyel, Zsolt K., Wien, Ulrich A.: Siebenbürgen in der Habsburgenmonarchie. Vom Leopoldinum bis zum Ausgleich (1690 – 1867), Köln-Weimar-Wien 1999, s. 173

francouzských umělců od renesance až po rokoko, např. díla Jana van Eycka, Hanse Memlinga, Anthonise van Dycka, Jakoba Jordaense, Jana Fyta, Antonella da Messiny, Allesandra Magnasca, Tiziana, Hanse Schwaba von Wertingena, Hanse von Aachena, Lucase Cranacha, Paula Trogera, Martina Meytense, Jana Kupetzkyho a dalších.

Sbírka knih čítá 13000 svazků. Brukenthalův knihař jednotlivé svazky potáhl kůží a umělecky vyzdobil podle dobového stylu. Jeho knihovník Samuel Hahnemann, pozdější zakladatel homeopatie, katalogizoval knihovnu podle vědeckých směrnic.

Ze sbírek Samuela Brukenthala vzniklo první sedmihradské muzeum, které bylo umístěno v jeho paláci na náměstí v Hermannstadtu. Dnes je Brukenthalovo Muzeum nejen saským muzeem, ale také rumunským národním muzeem. Některá umělecká díla z Brukenthalovi pozůstalosti jsou dnes vystavena i v jiných rumunských muzeích.

Za svůj život *napsal několik úvah o státním zřízení Sedmihradska a děl historických, z nichž nejčelnější je Denkwürdigkeiten zur Geschichte der Sachsen in Siebenbürgen (Sibiň 1824).*¹⁰

9 <http://siebenburger.de/zeitung/artikel/alteartikel/1703-das-testament-samuel-von-brukenthals.html>

10 Ottův slovník naučný IV., Bianchi-Giovani – Bžunda, Olomouc 1997, s. 790, Paseka/Argo

Použitá literatura

Barta, Gabor a kol.: Kurze Geschichte Siebenbürgens, Budapest 1990

Irimie, Cornel: Das Brukenthalmuseum Sibiu. Die Kunstgalerie, Bukarest 1975

Kontler, László: Dějiny Maďarska, Praha 2001

Lengyel, Zsolt K., Wien, Ulrich A.: Siebenbürgen in der Habsburgenmonarchie. Vom Leopoldinum bis zum Ausgleich (1690 – 1867), Köln-Weimar-Wien 1999

Ottův slovník naučný IV., Bianchi-Giovani – Bžunda, Olomouc 1997, Paseka/Argo

Ottův slovník naučný XXII., Rozkošný – Schloppe, Olomouc 2000, Paseka/Argo

Treptow, Kurt W.: Dějiny Rumunska, Praha 2000

<http://siebenburger.de/zeitung/artikel/alteartikel/1703-das-testament-samuel-von-brukenthals.html>

<http://de.wikipedia.org/wiki/Brukenthal>

<http://www.agnethler.de/sites/brukthal.html>